

การสร้างความหมายของลวดลายผ้าและเอกลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม

ทัศนีย์ บัวระภา¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการสร้างความหมายและเอกลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดมหาสารคาม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจ ความสัมพันธ์ของผู้ทอผ้าพื้นเมือง กับการสร้างความหมายในเชิง “สัญลักษณ์” กับ การสร้าง “เอกลักษณ์” ของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยเลือกศึกษาผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมาก ของกลุ่มทอผ้าบ้านกุดรัง อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทางจังหวัดได้ประกาศให้เป็นผ้าลายเอกลักษณ์ ประจำจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้รับรางวัลในการประกวดผ้าไหมจากงานบุญเบิกฟ้าและงานกาชาด จังหวัดมหาสารคาม ประจำปี 2544 และส่งเสริมให้เป็นสินค้า OTOP ประจำจังหวัด ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าความหมายของ “สัญลักษณ์” ของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก การเปลี่ยนแปลงความหมายจากผ้าที่ใช้ในวิถีชีวิตกลายเป็นสินค้าผ้าทอพื้นบ้าน และสัญลักษณ์อันนี้ทำงานอย่างไรในกลุ่มผู้ทอผ้าพื้นเมือง และผู้บริโภคสินค้าดังกล่าว พบว่า สัญลักษณ์ของลวดลายผ้าทอพื้นเมือง จังหวัดมหาสารคามในความหมายดั้งเดิมนั้นลวดลายผ้ามีความหมายเป็นสุนทรียะ ความงาม และมีคุณค่าในกระบวนการสร้างสรรค์ที่เกิดจากการสังเกตบวกกับจินตนาการของช่างทอผ้า ลวดลายผ้าเกิดขึ้นจากระบบความคิดของมนุษย์ที่มีระเบียบแบบแผน ซึ่งถูกผูกโยงเข้ากับกฎเกณฑ์ในการจัดระเบียบทางสังคมแบบดั้งเดิมที่มีการแบ่งแยกหน้าที่ของผู้คนอย่างชัดเจน กระบวนการใช้ผ้าทอมีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนในสังคมซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรม ผู้ทอจึงสร้างสรรค์ลวดลายตามสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เช่นลวดลายจากสัตว์ จากดอกไม้หรือพันธุ์พืช จากคติความเชื่อทางศาสนา เป็นต้นเพื่อสื่อสัญลักษณ์ของความหมายผ่านลวดลายที่คิดประดิษฐ์ขึ้นและลวดลายที่ถูกทอจะเก็บไว้เป็นมรดกซึ่งได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นสายสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมจากรุ่นสู่รุ่น

อย่างไรก็ตามโลกของเรามีระบบคุณค่าถูกสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา ในสมัยปัจจุบันความหมายของผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดมหาสารคามกลายเป็นผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมที่หลายคนรู้จักในนามสินค้า OTOP ดังนั้นเพื่อจะให้สินค้าผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดมหาสารคามมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกับผ้าทอของจังหวัดอื่นจึงต้องมีเอกลักษณ์ของตราสินค้าที่มีความแตกต่าง และสร้างความหมายให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พื้นที่ของผ้าทอพื้นบ้านจึงถูกจำกัดพื้นที่อยู่ตรงเป็นสินค้าพื้นเมืองที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผู้ทอสร้างลวดลายตามความต้องการของผู้บริโภค ผ้าทอพื้นบ้านจึงมีพื้นที่ของการเป็นปัจจัย 4 น้อยลง กลายเป็นสินค้าสำหรับผู้บริโภคที่นิยมสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นบางกลุ่ม ในสังคมบริโภคนิยมหรือทุนนิยมปัจจุบันปัจเจกชนก็ต้องการปรุงแต่งความหมายหรือ “เอกลักษณ์” เฉพาะของตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ผ่านชุดความหมายต่างๆที่ผู้ผลิตสินค้าเตรียมไว้เช่นกัน ดังนั้นกระแสการบริโภคสินค้าแฟชั่นจึงทำให้ผ้า

¹ เบอร์โทรศัพท์ 0801960007 Email: tassanee.bb@hotmail.com

ทอพื้นบ้านไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่เพียงปัจจัย 4 เท่านั้น ผ้าทอพื้นบ้านมีบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของผู้ที่ต้องการบริโภคอดีต ผู้ต้องการสร้างควมมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทำให้ผ้าทอมีบทบาทถูกจำกัดอยู่เพียงกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น

สถาบันวิจัยศิลปปะและวัฒนธรรมอีสาน